

Alternatif Tıp, Tıbbın Alternatifi Olabilir mi?

CAN "ALTERNATİFE UEDICINE" BE AN ALTERNATIVE FOR MEDICINE?

Dr.N. Yasemin OĞUZ*

*Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD Doktora Öğrencisi, ANKARA

ÖZET

Bu yazının amacı çağdaş tıp uygulamalarına seçenek olarak sunulduğu savunulan ve bilimsel verilerden çok mistik felsefelere dayanan "alternatif" tıbbi eleştirel bir yaklaşımla incelemektedir. "Alternatif tıp oldukça köklü bir halk tıbbi geleneğine sahip olan ülkemizde son günlerde kaygı verici bir hızla yayılmakta, medya tarafından sorumsuzca pazarlanmaktadır. Belli bir yöntemden çok farklı kökenleri olan bir yöntemler topluluğu olarak değerlendirilebilecek olan "alternatif" tıbbin ne olduğunu, hangi yöntemleri kullandığını, yaygınlaşmasının ne tür toplumsal, tıbbi ve etik sorunlara yol açabileceğini ortaya koymak, hekim çevresinin bu konuda duyarlı ve uyanık olmasını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. "Alternatif" tıp çevrelerinin ve onlara destek veren bazı başka çevrelerin kendi tanımlarını yapmak amacıyla hekim çevresini kullanmaları, ancak hekimlerin bu konuda gerekli duyarlılığı göstermesi ile engellenebilir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif tıp, Tıbbi etik

SUMMARY

The purpose of this article is to study "alternative" medicine, which is based on mystic philosophical approach instead of scientific approach and which is proposed as an alternative to the modern scientific medicine, with a critical point of view. During the recent years, "alternative" medicine practices increased in our country where the folk medicine has very strong historical roots. The media markets "alternative" medicine irresponsibly. I think, defining "alternative" medicine which can be defined as a collection of multi-original procedures, studying its procedures and predicting the medical and ethical outcomes of its widespread use, has a great importance in making and keeping the medical society sensitive about the subject. The advertisements in which "alternative" medicine society and their supporters abuse physicians' reputation, can only be prevented by the constant sensitivity of modern medical society.

Key Words: Alternative medicine, Medical ethics

"Alternatif tıp, terim olarak günümüz doktorlarının çoğunun uyguladığı Batı tıbbının ana akımı dışında kalan herhangi bir tıp biçimini ifade eder" (1). Kendisi de bir "alternatif" tıp uygulayıcısı olan Andrew Stanway uğraşını bu biçimde tanımlarken bize bu alanda etkinlik gösterenlerin kendi uğraşlarını nasıl algıladıkları konusunda bir fikir vermektedir. Tanımda hemen göze çarpan belirsizlik ve bulanık anlatım, tanımlı yapanın bu konudaki eksikliğinden çok konunun kendi yapısında barındırdığı bulanıklıktan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de "alternatif tıp söz konusu olduğunda açıklamalar, tanımlar, istatistiksel veriler ve yöntemlerle ilgili açıklayıcı bilgiler beklememek gerekir. Bunlar çağdaş bilimsel tıbbin yöntemsel özellikleri arasında yer alan unsurlardır.

"Alternatif" tıp kendi kümesine aldığı yöntemleri belirlerken seçici davranmaz, bir yöntemin Batı tıbbi-

nin ana akımı içinde yer almaması "alternatif" tıp etkinliğinin bir parçası sayılması için yeterlidir. Bu nedenle bu alan dışarıdan bakıldığında aralarında anlamlı bir bağ kurmakta güçlük çekilen bir yöntemler topluluğu görünümü vermektedir. Oysa bu etkinliğin içinde yer alanlarda böyle bir bağlantı kurmak ya da tutarlı bir bütün oluşturmak kaygısı bulunmadığı için bu dağınık birliktelik olumsuz bir durum olarak algılanmaz. Gerçekten de iki öge arasında geçerli bir bağlantı kurma ve bunun geçerliliğini ve anlamlılığını sınıama, gerekçe gösterme "alternatif" tıp alanında yeğlenen yöntemler değildir.

"Alternatif" tıp açıklamalarla uğraşmaz, çünkü onun dayanağı açıklanamamanın gizemidir. Bir etki açıklanamadığı ölçüde değerli ve önemlidir. Tanımlar eşyanın doğasına uygun olarak bulanık, tanımlamaktan çok tarif etmeye yöneliktir.

"Alternatif* tıp uygulayıcıları her insanı tek ve biricik görmekle ve öyle ele almakla övündükleri ve uğraşlarının başarısını buna dayandırdıkları için istatistiksel yöntemlere ve verilere önem vermezler, onlara göre bilim, istatistiksel olarak anlama ve açıklama kaygısı nedeniyle başarısızdır (2). "Alternatif" tıbbi savunan kavramsal yazılarda, bilimin kendisini deney ve doğrulama ile sınırladığı için insan olgusunu tümüyle kapsayamadığı, "alternatif" tıbbin bunu başararak bilimsel tıptan daha etkin duruma geldiği savunulmaktadır. Onlara göre çağdaş bilimsel tıp sınıflandırılmayacak olanı sınıflandırmaya çalışarak onu gerçekte özdeşi olmadığı birşeye indirgemektedir. Burada "alternatif" tıbbi savunuların gözden kaçırıldıkları ya da bilerek yok saydıkları en önemli nokta, çağdaş bilimsel tıbbin saptanabilir öğeleri sınıflandırarak onların algılanabilir, anlaşılabilir, sayılabilir ve sınanabilir veriler olmalarını sağladığı, elde edilen bilginin doğrulanabilir ve yanlışlanabilir olma özelliğinin ancak bu şekilde olanaklı olabileceği gerçeğidir. "Alternatif* tıbbin güvenilir bilgi üretmek gibi bir kaygısı yoktur, bu nedenle yöntemlerinin denenemez ve sınanamaz oluşu bu alanda etkinlik gösterenler tarafından bir eksiklik olarak algılanmamaktadır. Yöntemlerle ilgili açıklayıcı bilgiler vermek ise tümüyle "alternatif" tıp etkinliğine ters düşen bir uygulamadır, çünkü "alternatif" tıp etkinliği gücünü yöntemlerinin gizeminden alır. Başarı büyük ölçüde ne yapıldığına değil kimin yaptığına bağlıdır. "Alternatif" tıp uygulamacısının yetkinliği, manevi gücü ve inancı hemen her zaman yöntemden önce gelen bir unsurdur. Bu nedenle "alternatif" tıp tümüyle aktarılabilir ve bir anlamda öğrenilebilir bir uğraş değildir. Yöntemlerle ilgili bilgiler tümüyle aktarıldığı zaman bile asıl önemli olan kişideki manevi yetkinliğin geliştirilmesi, varsayılan ruhsal enerjinin etkin ölçüde yoğunlaştırılmasıdır (3). Bu özellik büyüsel-dinsel tıbbin bu alana **bir** yansımaları olarak değerlendirilebilir. Görüldüğü gibi, bugün gerek dünyada gerekse ülkemizde bu denli popüler hale getirilmeye çalışılan "alternatif* tıbbin kökenleri ve yöntemleri oldukça gerilerde kalmış, artış etkinliğini büyük ölçüde yitirmiş ve terk edilmiş bir tıp etkinliğine, mistik tıbbı dayanmaktadır. Hatta yöntemlerinin neredeyse onun günümüze uyarlanmış bir kopyesi olduğunu söylemek yanlış olmaz kanısındayım. O halde "alternatif tıbbi bu denli popüler kılan ve kitleleri ona yönelten nedir? ya da "alternatif" tıp biliminde reddettiklerinin yerine hangi söylemi koyarak bunu sağlamaktadır?

Öncelikle "alternatif" tıbbin olgularda değil olaylarla ilgilendiğini vurgulamak gerekir. Bu nedenle "alternatif" tıbbin temel dayanağı söylencelerdir. Tek tek olayların söz konusu olduğu bu söylenceler uygulamacısının kendisi ya da çevresi tarafından yayılır. Son yıllarda bu konuda kimi dergilerde çıkan yazıları incelediğimizde her yazının **bir** vakayı ya da az sayıda vakayı anlattığını görüyoruz. Bu söylencelerin ana teması genellikle çağdaş bilimsel tıbbin çaresiz kaldığı bir durumda "hastanın" son **bir** umut olarak "alternatif" tıbbı başvurması ve hastalığından kurtulmasıdır. Burada dikkati çeken iki

noktadan biri çağdaş bilimsel tıbbin hemen her vakada denenip başarısız olduğunun kanıtlanması, ötekisi ise "alternatif" tıp uygulamasının sonuna da genellikle biraz iyileşme ya da bir kalıntı bırakarak iyileşme değil, tümüyle iyileşme görüldüğünün vurgulanmasıdır. Buradaki tümüyle iyileşme söylemi "alternatif" tıp uygulamasının düşünsel yapısı içinde derecelendirme olgusunun son derece kısıtlı bir biçimde yer aldığını vurgulaması açısından da ilginçtir.

"Alternatif* tıpta ikinci önemli öge inançtır. Hem "alternatif" tıp uygulayıcısının hem de "hastanın" inancı sağaltımın gerçekleşmesi için ön koşuldur. İnanç her yöntem için farklı biçimde adlandırılabilir, ruhsal enerji, esir vücut gibi isimler alabilir. Genellikle etkili olacağı belirtilen somut edimin yanında, kimi zamansa tek başına inanca bağlı ve onun tarafından yönlendirilip yoğunlaştırılan "etkin güç" harekete geçirilmeye çalışılır. Eğer inanç yoksa ya da varsayılan bu gücü harekete geçirmeye yeterli değilse somut edimin etkisi görülmez.

"Alternatif tıpta bir başka önemli unsur ölçülemez ve saptanamaz öğelerin varlığıdır. Hemen tüm "alternatif" tıp yöntemlerinde, etkin öğelerden en az bir tanesi bu tür bir özellik göstermektedir. Bu nedenle "alternatif" tıp uygulayıcıları uğraş alanlarında bilimsel anlamda bir denetimin olamayacağını savunurlar. Onlara göre bu bilimsel tıp karşısında bir eksiklik değil, aksine bir üstünlüktür. Kullandığı yöntemin bilimsel bir temeli ya da açıklaması olsa bile bu "alternatif" tıp uygulayıcısı için bir anlam ifade etmez.

"Alternatif" tıp etkinliği "hastalık* kavramı ile fazla uğraşmaz, onun temel kaygısı tedavidir. Bu nedenle pek çok yöntemin her tür hastalıkta kullanıldığı görülür. Ancak belirli tür hastalıklarda kullanılan tedavi yöntemleri ve yalnızca yardımcı tedavi yöntemleri de vardır. "Alternatif" tıp uygulayıcıları cerrahi tedavi alanını çağdaş tıp uygulamasına bırakır, onlara göre bazı hastalıkların tedavisi ancak ameliyatla olabilir ve bu tür hastalıklar kendi alanlarına girmez. Ancak burada söz konusu olan cerrahi hastalıklar çağdaş tıbbin cerrahi hastalıklar sınıflamasıyla, tam anlamıyla örtüşmemektedir. "Alternatif tıbbin cerrahi konusundaki bu yaklaşımı büyük ölçüde onun halk tıbbi ile birlikte bulunduğu tarihsel kökenlerine dayanmaktadır. İçinde halk tıbbına ait pek çok öge barındırmakla birlikte "alternatif" tıbbin ondan ayrılan çok temel bir özelliği vardır. Halk tıbbi tarihsel evrimi boyunca hiçbir dönemde o çağın bilimsel tıbbına alternatif olduğunu öne sürmemiştir. Hemen her zaman çağın modern tıbbinin yanında, halk arasında, önemli bir değişim göstermeden varlığını sürdürmüştür. Kullandığı terimler, araç ve gereçler ve uyguladığı yöntemler kendine özgü olmuştur (4). Oysa bugün modern bilimsel tıbbin alternatifi olduğu savıyla ortaya çıkan ve etkinliklerini ondan aldığı kimi kavram ve terimlere farklı anlamlar yükleyerek, onun kullandığı pek çok yöntemi çarpıtarak uygulamak yoluyla sürdüren "alternatif* tıp kendi eğitim kurumlarını, hastane ve sağlık örgütlerini

kurarak sistemleşmektedir. Bu durumda toplum kendisinin gerçek bir seçenek karşısında olduğunu sanabilir. Bu illüzyonu yaratmak için "alternatif" tıp çevreleri yoğun bir çaba harcamaktadırlar ve ne yazık ki kimi zaman hekimler de bu çabaya alet olabilmektedirler. Oysa yukarıda ayrıntılarıyla incelenen bu etkinliğin modern bilimsel tıbbı alternatif oluşturamayacağı açıktır.

"Alternatif" tıbbın yöntemlerinin tek tek açıklanması bu yazının sınırlarını aşacağından burada bunlara değinilmeyecektir. Ancak yukarıda belirtilen temel ortak özellikler bu uygulamaların yaygınlaşmasının ortaya çıkaracağı gene! etik sorunlardan söz edilirken gereken temel dayanağı sağlayacaktır. "Alternatif" tıp uygulamasının bir sağlık hizmeti olarak sunulmasının neden olabileceği sorunların başında şarlatanizm gelir. Bilindiği gibi sağlık hizmeti vermenin gerekli koşulu tıp diplomasıdır. Bu diplomaya sahip olmadan insan sağlığı üzerinde etkinlik göstermek yasal olarak suçtur. Bunun yanında bu kişiler etik açısından da etik dışı davranan kişiler olarak görülürler. Ancak birçok toplumda kurumlaşmış, halka yakın ve kimi zaman saygın folklorik ve dinsel tedavi yanında, az çok gizli ve özel tedavi etkinliği de vardır. Bu tür tedavilerin hepsinde başarı, hastanın iyileşme beklentisinin desteklenmesine ve ona umut verilmesine bağlıdır. Bu noktada tedavi edici kendi inancını, kişisel çekiciliğini ve bağlı bulunduğu mistik öğenin toplumdaki gücünü kullanarak amacına ulaşmaya çalışır (5). Ülkemizde olduğu gibi mistik duygular ve düşüncelerin günlük hayatla iç içe yaşandığı toplumlarda bu tür kişilerin başarılı oldukları durumlar hiçte az değildir. Ancak kimi "alternatif" tıp uygulayıcıları başarı için bu paylaşılan mistisizmin etkisini yeterli görmeyerek kendilerine bilimsel bir görüntü sağlamaya çalışmaktadırlar. Uygulamalarının bilimsel olduğunu, kendilerinin de bilim adamı olduklarını savunmaktadırlar. Bilimsel görünüşlü, etkileyici aletler ya da bilimsel kavram ve terimler kullanarak hastada bir bilim adamından bilimsel bir sağlık hizmeti almakta olduğu izlenimini yaratmaya çalışırlar, işte bu noktada şarlatanlık söz konusu olmaktadır. Ne yazık ki günümüzde bu kişilerin sayısı giderek artmaktadır. Oysa sağlık hizmeti vermenin gerekli koşulu olan tıp diplomasına sahip olmayan bu kişilerin hastaya kendilerini bir alternatif olarak sunmaya yasal olarak da etik olarak da hakları yoktur. Kimin sağlık hizmeti verebileceği konusunda seçim yapmak sağlık hizmetini alacak kişinin değil, toplumda sağlık hizmetlerini düzenleyen kurumların sorumluluğundadır. Kişiden ancak sunulan seçenekler arasından seçim yapılması beklenmelidir. Doğaldır ki bu seçeneklerin seçeneğ olabilmek için gerekli tüm koşulları taşımaları sağlanmalıdır. Burada çağdaş bilimsel tıp çevrelerine de önemli bir sorumluluk düşmektedir. Hasta sağlığını istediği hekime emanet edebilir, bu onun hakkıdır, ancak çağdaş bilimsel tıbbı düşen hastaya önünde bulunan seçenekleri tanımlayarak yol göstermek yardımcı olmaktır. Nasıl ki sağlıksız gıda maddelerinin satılmasında halkı uyarmak hekimin göreviyse kanımca sağlıksız sağ-

lık hizmetinin de satılmasında hekimlere düşen görevler vardır. Hem hastaların ve toplumun sağlığını hem de mesleğimizin saygınlığını korumak için bu konuda duyarlı olmak zorundayız. Bu çabada en önemli ikilemlerden biri hekimlik diplomasına sahip olmasına karşın "alternatif" tıp yöntemlerini uygulayan kişilerdir. Ek, hekimler tıp diplomasına sahip olmakla sağlık hizmeti vermenin gerekli koşulunu yerine getirmekle birlikte farklı türden bir şarlatanlık yapmaktadırlar. Bu hekimlerin etkinlikleri, hastanın güvenini kötüye kullanma, dürüstlük ilkesine uymama, mesleği kötüye kullanma gibi etik açıdan önemli pekçok ilke bağlamında değerlendirilebilir. Böyle bir hekime giden hasta seçimini yapmış, sağlığını bilimsel tıbbı emanet etmiştir. Hekimden beklentisi bilimsel yöntemlerle kendisini tedavi etmesidir, bu durumda hekimin bir "alternatif" tıp yöntemini kullanması hastanın hem bilimsel tıbbı hem de kendisine olan güvenini kötüye kullanması olarak değerlendirilebilir. Hastaya kullanıldığı yöntemin bilimsel olmadığını açıklamaması ise dürüstlük ilkesine aykırıdır. Böyle bir açıklamanın yöntemin etkinliğini azaltacağı yolundaki bir sav geçerli olmaz, çünkü bu yöntemlerin etkinlikleri bilimsel olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Ayrıca hekim mesleğinin kendisine sağladığı güvenilir kimse ayrıcalığını bu amaç için kullanarak mesleğini kötüye kullanmış olmaktadır. Ne yazık ki bu yöntemleri araştırma amacı dışında, genellikle ekonomik kaygılarla uygulayan hekimlerin sayısı hiçte az değildir ve giderek artmaktadır. Kanımca "alternatif" tıp yöntemlerini kullanan hekimlerin sorumlulukları en az diplomasız şarlatanların ki kadar belki de daha ağırdır. Çünkü bir bilim adamı olmak üzere eğitilen hekim etkin bir yöntemin sahip olması gereken özellikleri bilmektedir, bu bilgiyi göz ardı etmesi onun sorumluluğunu arttırmaktadır. Ayrıca hasta diplomasız bir kişiye gittiğinde seçimini bu yönde yapmış sayılabilir, oysa hekim seçen kişi onun "alternatif" tıp yöntemi kullanması sonucu iki kez aldatılmakta ve istemine aykırı bir uygulamayla karşılaşmaktadır. Doğaldır ki hasta kendisine "alternatif tıp yöntemlerinden birini uygulaması için özellikle o hekimi seçmiş olabilir, bu durumda hastanın istemine aykırı davranıldığı ileri sürülemez.

Etik açıdan bir başka sorun, hekimlerin hastalarını kaybetmemek için "alternatif" tıpla uzlaşmak zorunda kaldıkları hiçte ender olmayan bir durumda ortaya çıkar. Bu durumda hekim "alternatif" tıbbı onaylamamasına rağmen hastanın bu tür bir tedaviye başvurmasını engelleyemez. Genellikle hekimler, eğer hastanın bilimsel tıp tarafından yapılan tedavisine olumsuz bir etkisi olmayacaksa böyle bir durumda uzlaşmayı yeğlemektedirler. Ancak olumsuz bir etki olasılığı olduğunda ya da böyle bir etki ortaya çıktığında, hekim ya hastadan seçim yapmasını isteyip onun kararına saygı göstermekte ya da hastayı reddetme hakkını kullanmaktadır.

"Alternatif" tıp uygulayıcılarının en çok kullandıkları savlardan biri çağdaş bilimsel tıpta tüm olanakların sonuna gelindiğinde hastaya bir "alternatif" tıp uygulayıcısı tarafından tedavi edilme şansı tanınmasının uygun ol-

doğu yolundadır. Bu tür bir eğilim hekimler arasında da yaygındır. Oysa bilimsel tıbbın olanaklarının sonuna gelindiğinde, ki böyle bir sorun varlığı da kanımca son derece tartışmalıdır, "alternatif" tıbbi placeboya yeğlemek için elimizde geçerli kanıt bir yana, bir takım söylenceler dışında hiçbir kanıt yoktur.

Sonuç olarak, ülkemizde özellikle basının sorumsuz tutumu sonucu "alternatif" tıp uygulaması hızla yayılmakta ve etkinleşmektedir. Bunda ülkemizin folklorik tıp açısından çok zengin bir geçmişi ve köklü bir geleneği olmasının etkisi olmakla birlikte, "alternatif" tıp olgusunu tümüyle bununla açıklamak olanaksızdır. Bir yandan bu hızlı yaygınlaşmanın nedenleri araştırılırken, öte yandan bu denetimsiz etkinliğin kendisini gerçek bir seçenek olarak kabul ettirmesinin kolayca öngörülebilecek sonuçlarını engellemek için tıp çevreleri bir an önce bu konuda duyarlılık geliştirmeli ve özellikle meslek kuruluşlarını da kapsayacak şekilde etkin bir çalışma başlatılmalıdır. Bu duyarlılığın ve çabanın şiddetinden çok sürekliliğinin önemli olduğunu ülkemizde yaşanan pekçok olayda izledik. "Alternatif tıp etkinliğinin hızlı gelişiminin önüne geçilmesinde en önemli adımlardan biri de çağdaş bilimsel tıbbın insan insana ilişki konusundaki eksikliklerini gidermesi ve hastayı modern tıbbın karşısında insiyatilsiz durumda bırakan sistemin bunu engelleyecek etik kuralların yaşama ge-

çirilmesi ile değiştirilmesi olacaktır (6). Görüldüğü gibi yapılması gereken pekçok şey, atılması gereken pekçok adım var, bunların bir bölümü belki de kolayca yapılabilir, ama bir bölümünün gerçekleşmesi için çok çaba, katılım ve duyarlılık gerekiyor. Bu duyarlılığın zaman zaman saman alevi gibi parlayıp sönen cinsten olmayıp süreklilik göstermesi de bir başka gereklilik. Bu duyarlılığın başta tıbbi etikle ilgilenenler tüm tıp uğraşanlarında olduğunu sanıyorum.

KAYNAKLAR

1. Stanway A. Alternatif tıp el kitabı, istanbul: insan Yayınları, 1990.
2. Omstein RE. Yeni bir psikoloji, istanbul: insan Yayınları, 1990.
3. Şah i. Doğu büyüü, istanbul: Süreç Yayınları, 1987.
4. Kiev A, Primitive psychiatry today. "Magic, faith and healin". New York: The Free Press of Giencoe. McMillan tmt, 1964,
5. Frank JD. Persuasion and healing. "A comparative study of psychotherapy". Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1961
6. Moore J, Phillips K, Marcer D, Lewith G. Why do people seek treatment by alternative medicine? British Medical Journal (Clinical Research) 1985; 5:28-9.